

Stumpf Imre

# EGY TÖRTÉNET, AMI NAGY JELENTŐSÉGŰ VOLT CSALÁDUNK SORSÁNAK ALAKULÁSÁBAN



120 éve született Stumpf Jenő Béla lelkipásztor testvér, a kárpátaljai magyar baptista misszió kiemelkedő és meghatározó személyisége. Életének utolsó negyed századát Debrecenben töltötte a Debreceni Baptista Gyülekezet hűséges tagjaként. 2005-ben, 103 évesen költözött el e földi létből az örökkévaló hazába.

Fia, Stumpf Imre testvér emlékezik meg arról a következő írásban, hogyan szabadult ki édesapja a szolvai gyűjtőtáborból a második világháború végén.

„Ne félj, mert megváltottalak, ne vedden szólítottalak, enyém vagy! Ha vízen kelsz át, én veled vagyok, és ha folyókon, azok nem sodornak el. Ha tűzben jársz, nem perzselődsz meg, a láng nem éget meg téged. Mert én, az Úr vagyok a te Istened...” (Ézs 43,1–3)

A második világháború lassan a végéhez közeledett. 1944 őszén a szovjet csapatok fokozatosan megszállták Magyarországot, benne

Kárpátalját. Az Árpád-vonalat a Kárpátokban nem tudták áttörni, de a magyar csapatok kénytelenek voltak feladni a védelmet a románok kiugrása miatt.

Szabó József János Az Árpád-vonal című könyvében leírja, hogy a Keleti-Kárpátok vonalán kiépített és jól bevált erődítések maradványai a mai napig fellelhetőek. Sokan nem tudják, hogy Európában ez volt az egyetlen védelmi vonal, amely olyannyira

bevált, hogy a támadók nem tudták harccal elfoglalni. Aki akár Kárpátalján, akár Székelyföldön jár, annak érdemes ellátogatnia a harcok helyszínére, és emlékezni az ott elesett hősökre. 1968-ban a románok felrobantották az erődítményeket. Kárpátalján turisztikai látványosságokat alakítottak ki a maradványokból.

Szovjet katonai parancsnokság vette át az irányítást a megszállt területeken. Így volt ez Munkácson is.

## „Szolyván volt a kárpátaljai gyűjtőtábor, ahova a környékről összegyűjtötték az embereket. Innen azután marhavagonokkal szállították őket a kijelölt helyükre szerte a Szovjetunióban lévő kényszermunkatáborokba.”

A baptista imaház szolgálati lakásában laktunk szüleimmel és három testvéremmel együtt.

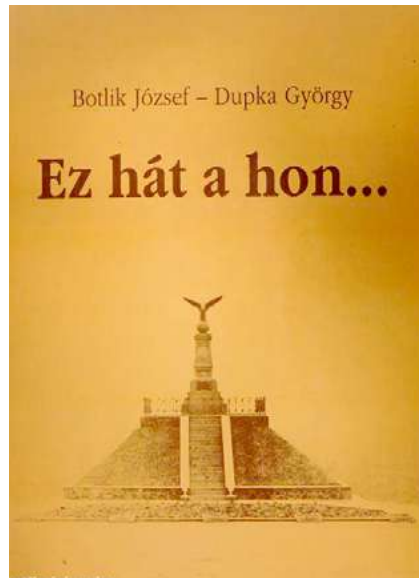
Az imaház építésénél apai nagypám komoly részt vállalt az ügyek intézésében. Az imaház a gyülekezet nevére lett bejegyezve. Ez később megkönnyítette a szovjet hatóságoknak, hogy minket simán kitoloncoljanak Munkácsról. A házat hivatalosan a gyülekezettől vették el, minket pedig kiutasítottak a városból.

1944. november közepén kihirdették a városban falragaszokon és egyéb módon, hogy minden magyar férfi 18-tól 50 éves korig jelentkezzen a városházán november 19-én délután. Voltak, akik szlováknak, ruszinnak vallották magukat. Nekik nem kellett menniük. Ezt onnan tudom, hogy az egyik nagybátyám azt mondta, hogy ő szlovák, pedig magyar volt. Akik nem jelentkeztek, később összeszedték őket, ha nem tudtak elbújni. A több száz éve Kárpátalján élő német nemzetiségűeket külön eljárásban részesítették. Kárpátalján őket sváboknak nevezik. Viték nemcsak a sváb férfiakat, de a nőket is. Munkács környékén több sváb falu van.

Botlik József és Dupka György *Ez hát a hon...* című könyvéből idézek:

„1944 őszén... a kárpátaljai magyar férfilekosság deportálásakor sokan félelemből szlováknak vallották magukat, illetve ukrán, szlovák nemzetiséget vettek fel a deportálások idején. Őket nem vitték el, mind a mai napig magyarul beszélnek, s egy szót sem tudnak szlovákul.”

1944. november 15-től a Kárpátalján élő német (sváb) férfiakat 18-tól



50 éves korig, a nőket 18-tól 35 éves korig munkatáborba hurcolták a magyar férfiakkal együtt. Közülük sokan az éhség, fagyhalál és tifuszból való áldozatai lettek a Szovjetunió különböző területein Belorussziától a Kaukázusig. A túlélők 1947-től térhettek haza szülőföldjükre.

Úgy volt kihirdetve, hogy azért kell jelentkezni, mert háromnapos munkára kell menni. A környéken fognak dolgozni. Háborús romok eltakarítása és egyéb tennivalók miatt. A megjelölt napon délután a városházán jelenjenek meg eligazításra.

Én ekkor éppen egy hónappal múltam egyéves. Szüleim elmondták, hogy amikor apu indult otthonról, a konyhából az előszobán keresztül akart kimenni az udvarra. Én éppen csak járni kezdtem akkoriban, és ott a konyhai ajtónál átkaroltam a lábát, és nem akartam elengedni. Így a másik szobán és előszobán keresztül kellett ki-mennie. Indulás előtt édesanyám a következő igeverset olvasta fel apunak:

„Ne féj, mert megváltottalak, neveden szólítottalak, enyém vagy! Ha vízen kelsz át, én veled vagyok, és ha folyókon, azok nem sodornak el. Ha tűzben jársz, nem perzselődsz meg, a láng nem éget meg téged. Mert én, az Úr vagyok a te Istened...” (Ézs 43,1-3)

A városházán az eligazítás anynyiból állt, hogy már nem mehetek haza, hogy megfelelően átöltözhessenek és élelmiszert vegyenek magukhoz. A családtagok természetesen elkísérték őket. Nekik azt mondták, hogy reggel 6 órára hozzanak meleg ruhát és három napra való élelmet. Sokan csak egy félcipőben és öltönyben voltak: tanárok, irodai dolgozók, tisztviselők stb. (Hiszen csak eligazításról volt szó.) Másnap reggel 6 órára a hozzátartozók megérkeztek, de a férfiaknak hűlt helyük volt. Mint kiderült, már kora (zöld) hajnalban elindították őket gyalogosan Szolyva felé, a kárpátaljai gyűjtőtáborba.

Szolyva egy kisebb város Munkácstól körülbelül 30 km-re északkeletre, a Latorca bal partján, a Sztrij-hegy lábánál, ott, ahol a Szolyva-patak a Latorcába ömlik. Már világossá vált az emberek előtt, hogy nem háromnapos kiruccanásról van szó. Nemcsak Munkácson történt ez meg, hanem szerte Kárpátalján és mindenütt Magyarországon és a többi országokban, amiket a Vörös Hadsereg megszállt. Szolyván volt a kárpátaljai gyűjtőtábor, ahova a környékről összegyűjtötték az embereket. Innen azután marhavagonokkal szállították őket a kijelölt helyükre szerte a Szovjetunióban lévő kényszermunkatáborokba: Szibériába, északra a Jeges-tenger



## „Az elhurcolt emberek számára két-három évig tartott a háromnapos munka.”

partvidékére stb., a „GULAG szigetcsoporthoz” valamelyikére. (GULAG = egy orosz rövidítés. ГУЛАГ = Государственное Управление Лагере́й = A Kényszermunkatáborok Állami Igazgatósága). A GULAG „szigetcsoporthoz” elnevezés Szolzszenyicin szovjet-orosz írótól származik. Regényeiben gyakran használta ezt a kifejezést. Ő maga is személyesen „élvezte” e táborok vendégszeretetét néhány évig, ahova teljesen ártatlanul került. Egy volt tisztára után nyomozott a KGB. Mivel leveleztek, ő is bekerült a megfigyelték csapatába. Mire kiderült, hogy ő nem tudott semmit a tisztára ügyeiről, eltelt néhány év.

Jelenleg Szolyván a gyűjtőtábor helyén emlékpark van, melyet 1994-ben létesítettek. Az emlékpark a szolyvai gyűjtőtábor egyik temetőjének a területén, az első világháborús szolyvai katonatemető szomszédságában létesült. A Szolyvai Emlékparkban minden év novemberében emlékünnepeket tartanak az áldozatok emlékére.

Az elhurcolt emberek számára két-három évig tartott a háromnapos munka. Ez volt az úgynevezett „málenkij robot”. Könyv is jelent meg ilyen címmel Magyarországon. A málenkij oroszul kicsi vagy kevés. A robot pedig a rábotá = munka szóból származik.

Óvatos becslések szerint az elhurcoltak 20–30%-a soha nem érkezett haza. Úton a kényszermunkatáborok felé pusztult el többségük. Ennek oka a hiányos öltözet (november volt, és őket nagyon hideg helyekre vitték), nem megfelelő étkezés, tisztálkodási lehetőségek hiánya. Akik mégis visszatérhettek,

legtöbbjük egy életre szóló betegséggel érkezett haza. Nagybátyám, Szegedi Józsi bácsi még az út elején, Lemberg környékén halt meg tifuszból. Másik nagybátyám, Kovács Feri bácsi hazajött, de csúnya fagyási sérülésekkel.

Aput is vitték, de csak Szolyváig. A gyülekezet megmaradt tagjai, akiket nem vittek el, összegyűltek az imaházban, és imádkoztak lelkipásztorukért és a többi elhurcoltakért. Ha valami új hír volt, azonnal értesültünk róla. Édesanyám többször a nap folyamán (nov. 20.) felment a városházára, hogy megtudja, mi történt. Hivatkozott amerikai állampolgárságára, és kis amerikai zászlót vitt magával. Késő délután is felment, és aput két lelkipásztorral a folyosón találta. Egyikük református (a nevét nem tudom), a másik evangélikus, neve Matt haidesz. Vártak, mert azt közölték velük, hogy várjanak valamilyen hivatalos papírra. Édesanyám hazaszaladt, hogy valami élelmet vi-

gyen nekik. Mikor hazaért, előbb a gyülekezet tagjait értesítette. Visszament a városházára, és ott várakoztak egy ideig még, mikor végre az egyik irodából kijött egy orosz tiszt, és megkérdezte, mire várnak. Aztán közölte velük, hogy mehetnek haza, nem kell papír.

Itt véget is érhetne a beszámoló. Na de hogyan kerültek apu és társai vissza Munkácsra? Évekkel később tudtuk meg az igazságot. (Nehogy azt gondoljuk, hogy a szovjet katonai parancsnok átnézte az elhurcoltak listáját, és feltűnt neki édesapám neve, és azt mondta: „Hiba történt, Stumpf Jenőt hozzátok vissza!”)

Az Imrédy utcában a 20-as ház, a mi házunk sarokház volt. A szembeni ház szintén. Ez egy többemeletes ház, most is megvan. Az egyik szomszédasszony, aki abban a házban lakott, elmondta évekkel később, hamarabb nem merte. Nagyon meg kellett gondolni, hogy mikor és kinek mit mond az ember.



A Szolyvai Emlékpark részlete. Forrás: sojvaipark.hu

## „Apuékat a roncsokon álló katonák adták kézről kézre. Apu azt mondta, mintha »Isten angyalai« lettek volna.”

Egy szovjet katonatiszt volt beszél-lésölva hozzájuk. Így volt ez sok helyen. Hozzánk is két tisztet száll-lásoltak be. El is lopták apunak az arany tollhegyes töltőtollát. A spá-jzban végignézték mindent, és téli-re eltett paradicsomos üvegeken a celofánt benyomkodták. Érdekes játék lehetett nekik.

Nos, a szembeni ház egyik emeleti részén lakott az illető tiszt. Kiderült, hogy magyar ember. Zalka Máté néven mutatkozott be. Később úgynevezett ifjúsági elbeszéléseket írt. Milyen jogon használta ezt a nevet? Mi volt az igazi neve, nem tudjuk. Magyarországról az 1930-as években Moszkvába menekült kommunista volt. Ott szervezték a hadseregbe, ahol századosi rangot ért el. Néha szóba eredt a háziakkal. Amikor ez az ominózus elhurcolás történt, megjegyezte:

„Hát viszik a magyarokat is.”

Ugyanis, ahogy már említettem, mindenütt ez történt a többi országban is, ahova az oroszok betették a lábukat. Régi cári hagyomány volt ez. A szomszédasszony megjegyezte: „Az emeletről láthatja a szembeni földszintes házat. Egy lelkészt, négy kiskorú gyermek apját vittek el onnan.” Az illető tiszt elment a parancsnokságra, és utánajárt egy szovjet–amerikai egyezménynek. Valami rémlett neki, hogy hallott valamit erről. Kiderült, hogy az amerikaiak feltételekhez kötötték a segítséget: hadfelszerelés, élelmszer stb. Az illető tiszt elmondta a háziasszonyának is később.

Egyébként nagyon jó minőségű eszközöket kaptak az oroszok. Én 1963. november 4-től 1966. november 19-ig voltam a szovjet hadseregben. Híradós voltam, és használtuk

azokat a rádió adóvevő készülékeket, amiket a második világháború idején kaptak az oroszok az amerikaiaktól.

A szerződésben többek között kö-tötte az Egyesült Államok, hogy a Szovjetunió a megszállt területeken az egyházak életébe ne avatkozzon be és az egyházi személyeket ne zaklassák. Így történt, hogy édesapám és lelkipásztortársai Szolyváról hazakerülhettek.

Apu elmondta, hogy mikor gyalogosan megérkeztek Szolyvára, egy felrobbantott híd roncsain, melyeken orosz katonák tartózkodtak, kellett átmenniük a bal partra. A hidat a visszavonuló német csapatok robbantották fel. Nagyon nehezen tudtak átmenni a roncsokon. Egyesével egymás után mentek. Hosszú idő telt el, míg átértek mindnyájan. Ekkor apunak eszébe jutott az igevers, amit mama (így hívtuk édesanyánkat) olvasott neki indulás előtt:

„Ha vízen kelsz át, én veled vagyok, és ha folyókon, azok nem sodornak el. Ha tűzben jársz, nem perzselődsz meg, a láng nem éget meg téged.”

Amikor átértek a túlpartra, apu találkozott három munkácsi lelkipásztorral. Egy evangélikus és két református, egyikük dr. Bartha Tibor. Apu ezt mondta nekik:

„Én tudom, hogy engem hamarosan hazasegít az Úr.”

Nem hitték el.

Dél körül egy katonai dzsipben katonák érkeztek a szolyvai táborhoz a folyó túlsópartjára. Két katona ájtött a roncsokon. Egyiküknél egy csomagolópapír-darabka volt. Erről három nevet olvasott fel, apu és két másik lelkész nevéét. Mint fentebb már

említettem, egyikük református, a másik evangélikus. Intettek, hogy menjenek velük. Amikor a három nevet felolvasták és indultak volna, jelentkezett dr. Bartha Tibor is, és mondta, hogy ő is lelkész. Megkérdezték a nevét. Amikor azt mondta, hogy dr. Bartha Tibor, azt felelték: „Most doktorokra nincs szükségünk.” Ugyanis azt hitték, hogy orvos. Rájuk nem vonatkozott a rendelet. Bartha nem volt kárpátaljai. 1941-től Munkácson vallásoktató lelkész volt. Ezért nem volt a neve a csomagolópapíros „listán”. De néhány nap múlva őt is elengedték.

Apuékat a roncsokon álló katonák adták kézről kézre. Apu azt mondta, mintha „Isten angyalai” lettek volna. Így sokkal hamarabb átértek, mint azelőtt a másik irányba. Dzsippel vitték őket a munkácsi városházára. Munkács felé menet az úton férfiak csoportjai, egyik a másik után jöttek szembe a dzsippel, gyalogosan a gyűjtőtábor felé. Ez nagyon szomorú és megrendítő látvány lehetett.



Bartha Tibor (1912–1995)



## „Az Úr tettei csodálatosak. Egy kommunista orosz tisztet használt fel egy baptista lelkipásztor és más felekezetek lelkipásztorainak megmentésére.”



Munkács, Városháza

A következő napon apu felkereste Bartha Tibor feleségét, és elmondta, mi történt. Mondta, hogy sejtése szerint az egyházi személyekkel kivételt tesznek, és hogy menjen fel a városházára. Akkor még nem tudták, miért engedték el őket. Bartha felesége el is ment a városházára. Apu még kétszer-háromszor elment hozzájuk, érdeklődve, van-e valami fejlemény. Bartha felesége mondta, hogy biztató ígéretet kapott. Amikor apu harmadszor ment, a ház teraszán Bartha Tiborral találkozott. Elbeszélgettek, megköszönte apunak a segítséget. 1945 nyarán Kárpátalját a Szovjetunióhoz csatolták, és Bartháék hivatalosan visszatérhettek Magyarországra. Olyan törvényt hoztak, hogy akik nem kárpátaljai származásúak, elutazhatnak abba az országba, ahonnan ideérkeztek.

Később Bartha Tibor lett a Tiszántúli Református Egyházke-

rület püspöke, 1958–1986 között, egyúttal a Magyarországi Református Egyház Országos Zsinatának lelkészi elnöke és a Magyarországi Egyházak Ökumenikus Tanácsának elnöke (1959–1987). A Hazafias Népfront Országos Tanácsának tagja is volt 1964–1981 között. A HNF Országos Tanácsa Elnökségének tagja lett 1981-től 1988-ig. Az Elnöki Tanács tagja (1963–1988) és még sok más foglalatossága is volt.

Apu segítségét később Bartha Tibor „meghálálta”. Az 1980-as évek elején szüleim úgy döntöttek, hogy átjönnek hozzánk lakni Debrecenbe. 1980 nyarán szüleim itt voltak látogatóban. Amikor felkerestük dr. Bartha Tibort, elutasította a találkozást. Persze tudta, miért kerestük. Árpád bátyám már kereste ez ügyben előbb, de Bartha elzárkózott. Azért akartunk vele találkozni, mivel ő az Elnöki Tanács tagja is volt, segíthetett volna az áttelepülésben.

Abban az időben dr. Nagy József testvér többször megfordult Debrecenben hivatalos egyházi kapcsolatok miatt, és Bartha Tibornak megemléltette aput. Ő azt mondta: „Jenőke nagyon aranyos és kedves, de a kezem meg van kötve. Emberileg nem tehetek semmit.” Ezt Nagy testvér elmondta apunak, ugyanis felkereste aput otthonában. Ekkor azt mondta apu, hogy ahol az emberi dolgok megrekednek, ott kezdődnek igazából „Isten dolgai”. Így is volt.

Szüleim áttelepedési kérelmét kezdetben a KEOKH (Külföldiek Ellenőrző Országos Központi Hivatal) elutasította, ezért kértük volna Bartha segítségét. Az 1980-as években a hivatal vetője Stumpf István volt. Öcsém S. Benedek András néven elismert költő, irodalomtörténész volt. Bement a KEOKH budapesti irodájába érdeklődni, hol tart szüleink áttelepedési ügye. Az ügyfélszolgálaton bemutatkozott Stumpf Benedek András néven. Természetesen azt hitték, a „főnök” rokona. Az ügyet sürgősséggel intézték. Szüleink így megkapták az áttelepedési engedélyt. Pedig az öcsém nem is tudta előzőleg, hogy a „főnök” neve Stumpf. Isten megmutatta, hogy nem volt szükség Bartha Tiborra.

Az Úr tettei csodálatosak. Egy kommunista orosz tisztet használt fel egy baptista lelkipásztor és más felekezetek lelkipásztorainak megmentésére.

„Azt pedig tudjuk, hogy akik Istent szeretik, azoknak minden javukra szolgál.” (Róm 8,28)